

Efterlyses: Fyra rödlistade våtmarkskortvingar med oklar svensk förekomst

TORBJÖRN RAMQVIST

Ramqvist, T.: Efterlyses: Fyra rödlistade våtmarkskortvingar med oklar svensk förekomst. [Wanted: Four red-listed rove-beetles in wetlands with unknown present distribution in Sweden.] – Entomologisk Tidskrift 133 (4): 133-136. Uppsala, Sweden 2012. ISSN 0013-886x.

Many beetle species have a vaguely know distribution and frequency in Sweden. Some of the more rarely found ones are denoted as DD (Data Deficient) on the national red-list when habitat, or recent record frequency suggest they are decreasing. This paper is the first in a series that will point out some of these species with the aim of hinting about interesting species to look for and by that, obtain more knowledge if and where these species exist in Sweden. Four staphylinid species that live in different wetlands and which are rather easily recognized are presented. *Paederidus ruficollis* and *Philonthus rubripennis* live on sandy or gravelly shores along rivers and lakes. The latter is reported from many provinces but has not been found since 1978. *Stenus sylvester* lives in marshes with alder (*Alnus glutinosa*). *Atanygnathus terminalis* is a species known from open bogs with *Sphagnum*.

Torbjörn Ramqvist, Bäckvägen 12, 192 54 Sollentuna.

Kortvingar anses ofta svårbestämda och blir därför, i alla fall de mindre, ofta försummade vid insamling av skalbaggar. Det finns dock flera arter som är lätta att känna igen redan i fält. *Paederidus ruficollis* och *Philonthus rubripennis* är exempel på sådana arter. Båda lever på mer eller mindre exponerade sand- och grusstränder vid sjöar och vattendrag och båda har påträffats i både Götaland och Svealand. Som synes av bilderna är de för att vara kortvingar både stora och vackert färgade. Man kan därför tycka att de borde vara lätta att finna och att vi borde ha en hyfsad bild av deras förekomst. Verkligheten är den rakt motsatta. Vi vet inte ens om det finns kvar någon svensk förekomst. Den två övriga arterna, *Stenus sylvester* och *Atanygnathus terminalis* lever i helt andra våtmarksbiotoper; *S. sylvester* vid alkärr och alstrandskogar vid sjöar och *A. terminalis* framför allt vid näringsfattiga våtmarker. De är lite svårare att identifiera än de

två första och kräver lite mer vana, men hör ändå inte till de mest svårbestämda kortvingarna.

Man kan konstatera att kunskapen om den nutida kortvingefauan vid våtmarker är bristfällig. Sverige har en mångfald av sjöar och vattendrag och det lär vara en minoritet av dessa som på senare tid besökts i syfte att undersöka kortvingefauan. Det finns därför desto större anledning att råda bot på denna kunskapsbrist. Just våtmarkskortvingar är ett problemområde när det gäller rödlistning – trots att det för vissa arter tycks finnas ett stort antal till synes lämpliga lokaler kan de vara mycket sällsynta. I jämförelse med lokaler för vedskalbaggar är det ofta omöjligt att se på en lokal att den innehåller arter av ”hög kvalitet”. Rariteter kan ofta påträffas på lokaler som verkar högst ordinära. Förutom de här presenterade arterna finns det ett antal andra strandlevande kortvingar, både rödlistade och listade som LC, där värdefulla upptäckter kan

Figur 1. *Paderidus ruficollis* (till vänster), med endast ett fåtal kända svenska fynd, lever på sandiga och grusiga stränder. På liknande lokaler lever även *Philonthus rubripennis* (till höger) som inte hittats i Sverige sedan 1978. Skälstreckket är 1 mm. Foto: Christoffer Fägerström.

Paderidus ruficollis (left), with only a few Swedish records, thrives on sandy or gravelly shores. Similar localities are also the habitat for *Philonthus rubripennis* (right), with no Swedish record since 1978. Scale bar is 1 mm. Photo: Christoffer Fägerström.

göras. Med andra ord; ut och leta vid sjöar, tjärnar, kärr, älvar, åar och bäckar!

***Paderidus ruficollis* (Fabricius, 1781)** (*Paderidus ruficollis* F. i Palm, 1963)

I Mellan- och Sydeuropa är arten allmän och påträffas framför allt i bergstrakter. Den lever främst på sand- och grusstränder intill rinnande vatten vid forsar, floder, åar och bäckar, men kan även påträffas på stränder vid dammar och sjöar. Den 7-8 mm långa kortvingen lever både på kala stränder och där dessa är mer eller mindre täckta av ett slamskikt eller av växtmaterial. Närmast förekommer arten i Danmark men även där tycks det framför allt vara fråga om äldre fynd. Genom den rödgula halsskölden och de blåsvarta täckvingarna och bakkroppen går den knappast att förväxla med någon annan svensk art.

I Sverige finns endast tre kända fynd, från Ög, Sö och Sm, med lång tid mellan fynden. I

Östergötland togs arten på 1800-talet (Thomson, 1860). På Södertörn i Sörmland togs den av Olle Robin på 1960-talet vid Rudasjön vid Haninge. Denna lokal har jag själv besökt för att försöka finna arten men utan framgång. Sjön är framför allt omgiven av hällmarker men det finns några mindre sand- och grusstränder. Den större av dessa är numera badplats. Det tredje och nyaste fyndet är funnet i september 1993 i östra Småland, då Stig Lundberg tog ett dött ex i ett sällprov från en hög med spillsäd vid Böta kvarn (Lundberg 1996). Det är sannolikt att exemplaret sökt sig dit från Alsterån intill.

Som man kan se av fynden skulle *P. ruficollis* kunna påträffas i ett stort område av Sverige, från Småland till Södermanland. Att den trots de få fynden påträffats på nytt i Sverige så sent som 1993 tyder på att den kan ha en förekomst i landet. Alternativet, att arten vid upprepade tillfällen kommit in i landet och sedan försvunnit verkar mindre troligt. Man kan tycka att arten borde kunna påträffas på någon å-, bäck- eller sjöstrand någonstans inom det här området.

***Philonthus rubripennis* (Stephens, 1832)** (*P. fulvipes* F. i Palm 1963)

Till skillnad från *Paederidus ruficollis* har *Philonthus rubripennis* haft ett större känt utbredningsområde i Sverige. Den är tagen i ett flera landskap från Skåne till Uppland (Sk, Ha, Vg, Sm, Sö, Up). Desto märkligare är det att det inte föreligger några kända fynd efter 1978 då Gösta Gillerfors tog den vid Ringsjön i Skåne. Vid Ringsjön fanns det länge en stabil population och arten togs vid ett antal tillfällen från 1800-talet fram till 1978. Lokalen där den förekom är nu kraftigt förändrad. Thure Palm angav arten som sällsynt (Palm, 1963). Arten har en vidsträckt utbredning över stora delar av Europa och närmast förekommer den i Finland och Danmark.

Philonthus rubripennis lever framför allt på rätt kala sandstränder vid sjöar och åar. Jag har själv tagit den på en sandstrand med gles starrvegetation vid en sjö i östra Finland och på en klapperstensstrand vid en å i Centralmassivet i Frankrike. Det är svårt att förstå varför arten har gått tillbaka så kraftigt och kanske försvunnit från landet. Igenväxning av stränder kan vara ett skäl. Dessutom är sandstränder vid sjöar en

Figur 2. *Stenus sylvester* är en doldis som lever i alkärr men trots att biotopen är en vanlig finns det få nyare svenska fynd. Är man osäker på bestämningen kan hanens genitalier (till höger) vara en hjälp. Skalstreckat är 1 mm. Foto: Christoffer Fägerström.

Stenus sylvester thrives in marshes with alder but although this is a common habitat, there are few recent Swedish records. If the determination of the species is in doubt, the male genitalia (right) can be of help. Scale bar is 1 mm. Photo: Christoffer Fägerström.

biotop som ofta används som badstränder. Även om det i en del fall kan förhindra igenväxning av en strand, vilket borde vara positivt för en art av det här slaget, kan störningen kanske bli för stor på mer välbesökta badplatser. Storleken 6-7 mm i kombination med de röda täckvingarna gör att arten är rätt karakteristisk men den liknar en färgvariant av *Philonthus quisquiliarius* Gyllenhal, 1810 (var *inquinatus* Stephens) som har röda täckvingar och som kan tas i samma biotop som *rubripennis*. De kan skiljas på att *quisquiliarius* har 5 punkter i halssköldsraden jämfört med 6 hos *rubripennis* (Palm, 1963).

Stenus sylvester Erichson, 1939

Till skillnad från arterna ovan är *S. sylvester* en art som vi med säkerhet vet finns kvar i landet. Fynd från 1900-talet finns från Sk, Sm, Ög, Vg och Sö och majoriteten av fynd är från södra Östergötland och norra Småland där den tycks

Figur 3. *Atanygnathus terminalis* har främst hittats i vitmossedominerade öppna våtmarker - en biotop som ofta är dåligt undersökt. Skalstreckat är 1 mm. Foto: Christoffer Fägerström.

Atanygnathus terminalis is mainly found in open wetlands dominated by Sphagnum – a habitat that is mostly not well studied. Photo: Christoffer Fägerström.

ha varit utbredd (Palm 1931 och Artdatabankens fynddatabas). Efter 1976 finns, så vitt jag vet, endast 2 kända fyndlokaler, båda från Östergötland. Arten är utbredd men sällsynt över en stor del av Europa, utom de södra delarna, och lever i alkärr och i alstrandskogar vid sjöar, en vanlig biotop som finns på mängder av lokaler inom utbredningsområdet, vilket gör det väldigt svårt att bedöma artens verkliga status. Den anses liksom flera andra kortvingar i den här biotopen vara en vårart (Palm 1961). Det behöver inte bero på att arten bara förekommer då utan också på att det är svårare att finna kortvingar i alkärren senare på säsongen då de är mer uttorkade.

Jag har under de tre senaste vårarna sökt arten vid ett antal våtmarker i Östergötland, Småland och Sörmland, på eller i närheten av gamla fyndplatser, men endast påträffat den i ett alkärr vid Stora Krokek i södra Östergötland. Det alkärret är av lite speciell karaktär. Det är utbredd och

sluttande kring ett par små bäckar. Det torkar sannolikt ut under torrare somrar. Trots två senare besök har jag inte lyckats återfinna arten på denna lokal. *S. sylvester*, som är svart med brungula ben, är inte lika karaktäristisk som de två andra arterna. Samtidigt gör de ljusa benen, den täta täckvingepunkturen och de långa tarserna i kombination med den jämfört med närbesläktade arter rätt ringa storleken (ca 4 mm) att den är förhållandevis lättbestämd med hjälp av Palm (1961). Den är t.ex. markant mindre än de närbesläktade och allmänna *S. clavicornis* och *S. lustrator*, som också har ljusa ben. Dessutom har hanar av *S. sylvester* en karaktäristisk tand vid basen av baklåren.

Atanygnathus terminalis (Erichson, 1839)

Denna art är ett bra exempel på vår bristfälliga kunskap om många våtmarkskortvingar. Arten var tidigare endast påträffad i Skåne och Sörmland och betraktades länge som utdöd eftersom den i Sörmland inte tagits efter år 1900 och i Skåne på en lokal fram till början av 1960-talet (Israelsson, 1957). Under de senaste 6 åren har den nu tagits i tre skilda landskap; först 2006 i Östergötland av Kjell Antonsson, därefter 2009 i Blekinge av Bertil Eriksson och senast av mig, 2012, i Sörmland. Det handlar säkert inte om någon nyare spridning utan mer om att den lever i en biotop som är dåligt undersökt. Att fynden är så långt ifrån varandra tyder på att den kan vara spridd på ett antal lokaler över ett stort område. Den kan mycket väl påträffas i ytterligare landskap även i andra delar av Sverige. Den lever framför allt i vitmossor vid näringsfattiga våtmarker som t.ex. tjärnar. Mitt sörmländska ex

tog jag vid trampning av gungfly vid en liten göl (ca 70 m i diameter) på en tallbeväxt mosse ca 5 mil från lokalen där arten togs år 1900. Som Bertil Eriksson beskriver i detalj på sin hemsida (<http://bertilericson.se>) förekommer arten även i denna typ av våtmarker i vitmossa som inte växer i gungfly. *A. terminalis* är utbredd över Mellan- och Östeuropa men sällsynt.

Atanygnathus terminalis är ca 4 mm och genom storleken, kroppsformen och de långa maxillarpalperna lätt att skilja från andra arter i underfamiljen Staphylininae. Svårigheten i bestämningen ligger snarast i att kroppsformen påminner om arter inom underfamiljen Tachyporinae. Det går därför att hamna i fel bestämningstabell om man inte är uppmärksam.

Tack

Ett stort tack till Christoffer Fägerström för fotografier på kortvingarna.

Litteratur

- Israelsson, G. 1957. Skalbaggarna från Hässleholms-trakten VII. – Natur i Göinge.
- Lundberg, S. 1996. Svartbaggen *Cynaenus opacus* (Coleoptera: Tenebrionidae) funnen i Sverige med notiser rörande en anmärkningsvärd kompostfauna. – Ent. Tidskr. 117:181-182.
- Palm T. 1961. Svensk Insektsfauna. Kortvingar: Fam Staphylinidae häfte 2. – Stockholms entomologiska förening.
- Palm T. 1963. Svensk Insektsfauna. Kortvingar: Fam Staphylinidae häfte 3. – Stockholms entomologiska förening.
- Palm, T. 1931. Om coleopterfaunan i Ombergstrakten. – Ent. Tidskr. 52:13-79.
- Thomson, C.G. 1860. Skandinavien Coleoptera II sid 197. – Berglingska boktryckeriet.